

УДК 341.96

О. В. Потапова,
асистент кафедри міжнародного та європейського права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПОДОЛАННЯ ТА МІНІМІЗАЦІЇ НАСЛІДКІВ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

В статті проаналізовано співробітництво України з державами та міжнародними інституціями у сфері подолання та мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи, визначено основні його етапи, цілі та напрямки. Досліджено умови співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями в сфері подолання та мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи.

Ключові слова: Чорнобильська катастрофа, міжнародне співробітництво, Рахунок ядерної безпеки, Чорнобильський фонд «Укриття», ЄБРР, грант, розпорядник коштів, Міжнародний Чорнобильський фонд.

В статье проанализировано сотрудничество Украины с государствами и международными институтами в сфере преодоления и минимизации последствий Чернобыльской катастрофы, определены основные его этапы, цели и направления. Исследованы условия сотрудничества Украины с международными финансовыми организациями в сфере преодоления и минимизации последствий Чернобыльской катастрофы.

Ключевые слова: Чернобыльская катастрофа, международное сотрудничество, Счет ядерной безопасности, Чернобыльский фонд «Укрытие», ЕБРР, грант, распорядитель денег, Международный Чернобыльский фонд.

This article is devoted to analysis of collaboration of Ukraine with other countries and international organizations in the overcoming of consequences of Chernobyl catastrophe. The main aims, stages and directions of this collaboration are determined in the article. The terms of collaboration with international financial organizations in the sphere of the overcoming of consequences of Chornobyl catastrophe were discovered as well.

Key words: Chornobyl catastrophe, international collaboration, account of nuclear security, «Ukryttia» Chornobyl fund, EBRD, grant, funds manager, International Chornobyl fund.

Крім України, Республіки Білорусь та Російської Федерації вплив Чорнобильської катастрофи відчули на собі Швеція, Норвегія, Польща, Великобританія та інші країни. Таке масштабне радіоактивне забруднення стало причиною радіоекологічних, медичних, а також значних соціально-економічних наслідків.

Так, за оцінками Білорусі, Росії та України безпосередні витрати (створення об'єктів зони відчуження, евакуація і переселення, охорона здоров'я, радіологічний моніторинг і застосування технологій з виробництва «чистих» продуктів харчування) становили десятки мільярдів доларів, тоді як непрямі втрати (наприклад, втрачений промисловий потенціал) оцінюються у сотні мільярдів доларів [1].

Усвідомлення необхідності залучення до вирішення чорнобильської проблеми світового науково-технічного досвіду та його матеріального та фінансового ресурсу визріло в останні роки перебування України у складі СРСР, коли проблеми, породжені Чорнобилем, наклалися на системну політичну та соціально-економічну кризу [2].

У відповідь на звернення урядів України, Білорусі та СРСР була розпочата діяльність Організацією Об'єднаних Націй з подолання наслідків аварії на ЧАЕС. Генеральна Асамблея ООН прийняла низку резолюцій щодо необхідності зміцнення міжнародного співробітництва у справі вивчення та мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи.

Гуманітарну допомогу надавали Європейська Комісія в рамках програми TACIS, ПРООН, ЮНЕСКО та окремі держави — США, Великобританія, Японія, Німеччина, Франція, Іспанія, Куба та ін. ЮНЕСКО здійснювало програму з розв'язання психологічних і соціальних питань, пов'язаних з аварією, яка фінансувалася європейськими країнами.

Насьогодні в Україні реалізовано багато проектів, спрямованих на подолання та мінімізацію наслідків Чорнобильської катастрофи. Відповідно до взятих на себе зобов'язань, Україна 15 грудня 2000 р. закрила Чорнобильську АЕС. Але до цього часу не завершено багато міжнародних проектів по спорудженню об'єктів інфраструктури, необхідних для перетворення ЧАЕС на екологічно безпечний майданчик. Актуальність статті обумовлюється і тим, що успішна мінімізація наслідків аварії на ЧАЕС, можлива лише за умови правильної політики держави як на національному рівні, так і у відносинах з міжнародним співтовариством. Особ-

ливо це стосується відносин з міжнародними організаціями та окремими державами у сфері об'єднання фінансових ресурсів.

Загальні проблеми міжнародного економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва розглядали вітчизняні вчені: В. Антонюк, А. Гальчинський, Д. Лук'яненко, В. Новицький, Ю. Пахомов, А. Поручник, В. Румянцев, В. Сіденко, А. Філіпенко та ін. Дослідження теоретичних аспектів правового регулювання такого співробітництва проводили: М. О. Баймуратов, І. І. Дахно, В. Н. Денисов, В. Ф. Опришко, В. І. Євінтов, Т. Є. Усенко. Але комплексних досліджень проблем міжнародного економічного співробітництва у сфері подолання та мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи в Україні не проводилося.

Початком міжнародного співробітництва можна вважати підписану 21 вересня 1990 р. урядами УССР, СРСР, БРСР угоду з МАГАТЕ про проведення міжнародних наукових досліджень наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції у науковому центрі «Прип'ять». Відповідно до Угоди уряди погодилися надати у розпорядження інших країн та міжнародних організацій науковий центр «Прип'ять» з метою здійснення дослідних проєктів у галузі ядерної безпеки і радіаційного захисту. [7]

Потрібно зазначити, що Чорнобильська зона відчуження має великий потенціал для проведення наукових досліджень щодо удосконалення моделей перенесення радіонуклідів у навколишньому середовищі, розробки нових підходів до реабілітації території і системи захисту навколишнього середовища від впливу радіації. Надзвичайно корисною могла б стати узгоджена на міжнародному рівні стратегія ефективного використання унікальних особливостей зони відчуження для дослідницьких цілей [1].

Важливим кроком для втілення в життя рішення України стосовно закриття Чорнобильської АЕС стало підписання 20 грудня 1995 р. Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України і Урядами країн «Великої сімки» та Комісією Європейського Співтовариства, в якому зазначалося про необхідність мобілізації фінансових ресурсів міжнародного співтовариства та внутрішніх джерел України. В основу було покладено наступний принцип: прибуткові проєкти фінансуються за рахунок міжнародних кредитів і власних українських ресурсів; а неприбуткові, які безпосередньо спрямовані на закриття Чорнобильської АЕС — за рахунок субсидій (грантів) і з українських ресурсів. Для контролю за реалізацією Програми і розгляду будь-яких технічних чи фі-

нансових проблем, представники України, «Великої сімки» та міжнародних фінансових інституцій домовились проводити зустріч щонайменше раз на рік [8].

Чорнобильська катастрофа викликала розвиток ядерної безпеки як на національному, так і міжнародному рівнях. Аварія показала важливість суворого дотримання основних правил безпеки під час проектування та експлуатації ядерних об'єктів, безперервної оцінки безпеки і своєчасної модернізації об'єктів для запобігання відхиленням і забезпечення відповідності нормам безпеки, використання передової світової практики і досвіду, обов'язкового врахування людського чинника [1].

Для фінансування проектів у галузі поліпшення ядерної безпеки в рамках ініціативи Великої Сімки було створено міжнародний фонд «Рахунок ядерної безпеки». Донорами Фонду є чотирнадцять країн: Бельгія, Канада, Данія, Фінляндія, Німеччина, Італія, Японія, Нідерланди, Норвегія, Швеція, Швейцарія, Україна, Великобританія, США, а також Європейський Союз та ЄБРР (з 2009 р.).

Перший грант з «Рахунку ядерної безпеки» Україна отримала в розмірі 118 100 000 ЕКЮ. Грант № 006 було надано для підготовки й упровадження проектів, які стосуються надання технічної допомоги й придбання, монтажу та введення в експлуатацію обладнання, яке має на меті негайне поліпшення безпеки експлуатації і яке є складовою невідкладних заходів поліпшення технічної безпеки ядерних реакторів, що мають найвищий ступінь ризику [9].

Відповідно до Угоди Україна гарантувала надання 9 млн ЕКЮ для фінансування місцевих витрат, але у тому разі, якщо одержувані щорічні прибутки ядерної енергетики від постачання електроенергії в реальних умовах зростатимуть на 5 і більше відсотків. Визначати, чи зросли такі прибутки на 5 % взяв на себе зобов'язання ЄБРР на підставі квартальних звітів України стосовно постачання електроенергії ядерною енергетикою та прибутків, одержаних від такого постачання.

Як зазначалося в Угоді про грант, Європейський банк реконструкції та розвитку виступає розпорядником коштів Рахунку ядерної безпеки, а Чорнобильська атомна електростанція — їх одержувачем.

Як одержувач коштів ЧАЕС для реалізації проектів укладає контракти з підрядниками та консультантами, виступає замовни-

ком у таких контрактах. Товари, роботи й послуги закуповуються шляхом проведення відкритого тендеру відповідно до Правил закупівлі товарів та послуг ЄБРР [12].

Для української сторони це означає, що вона несе відповідальність за реалізацію проектів на всіх етапах, що фінансуються Банком з Рахунку ядерної безпеки. Банк не виступає стороною в укладених договорах, а займається контролем: перевіряє плани, документи по контрактах, конкурсні документи, робить оцінку конкурсних заявок і надає рекомендації, а також створює організаційні структури для конкретних проектів.

Варто зазначити, що свій первинний внесок у розмірі 18587,9 тис. грн (близько 2,8 млн євро) до Рахунку ядерної безпеки Україна зробила лише наприкінці 2006 р., а до цього часу наша держава практично була відлучена від опрацювань та прийняття рішень Рахунку ядерної безпеки (РЯБ).

Внесок дозволив українській стороні брати участь в обговоренні проектів та мати право голосу на засіданнях Асамблеї донорів РЯБ. Це сприятиме швидшому вирішенню проблемних питань щодо реалізації проектів, зокрема СВЯП-2 (проекту сховища відпрацьованого ядерного палива), які фінансуються з цього Рахунку. Адже такий дисбаланс повноважень і відповідальності, коли повноваження прийняття рішень сконцентровані в ЄБРР, а відповідальність за ці рішення несе ЧАЕС, не дають замовнику можливість ефективно керувати проектами.

Для довідки:

На Чорнобильській АЕС зберігання відпрацьованого ядерного палива здійснюється в сховищі мокрого типу СВЯП-1, введенного в експлуатацію в 1986 р., в приреакторних басейнах витримки відпрацьованого ядерного палива (ВЯП) на блоках №1-3 і в реакторі енергоблока № 3. За історію своєї експлуатації Чорнобильська АЕС накопичила на своєму майданчику близько 21 тисячі одиниць ядерного палива. В даний час у чотирьох з п'яти відсіків басейну витримки СВЯП-1, знаходиться більше 17 тисяч паливних збірок, що складає ~99 % від проектної ємності сховища. Існуюча проектна потужність СВЯП-1 не дозволяє розмістити на довготривале зберігання усі ВЯП, що є на ЧАЕС. З метою звільнення СВЯП-1 і енергоблоків ЧАЕС від відпрацьованого ядерного палива і відпрацьованих додаткових поглиначів було видано постанову Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2000 року

№ 1747 про необхідність будівництва сховища відпрацьованого ядерного палива сухого типу (СВЯП-2) [14].

Відповідно до комплексної програми виведення Чорнобильської АЕС з експлуатації, проміжне сховище відпрацьованого ядерного палива (СВЯП-2) є умовою переходу до другого етапу виводу з експлуатації Чорнобильської АЕС.

Відповідно до Угоди про Грант № 006 Україна взяла на себе зобов'язання розробити й прийняти національне законодавство для виконання положень Віденської конвенції про цивільну відповідальність за ядерну шкоду (Україна приєдналася 12 липня 1996 р.) і Спільного протоколу (Україна підписала 29 вересня 1997 р.) та набути статусу держави, зобов'язаною Конвенцією про ядерну безпеку 1994 р. (Конвенцію про ядерну безпеку Україна ратифікувала Законом України від 17 грудня 1997 р.).

Для підтримання на високому рівні ядерної безпеки України з урахуванням принципів, визначених у Конвенції 1994 р., в Угоді про Грант зазначалась важливість створення сильного та незалежного державного регулятивного органу в галузі ядерної енергетики. Таким органом сьогодні є Державний комітет ядерного регулювання України, який у межах своїх повноважень здійснює реалізацію державної політики у сфері використання ядерної енергії, а також державний нагляд за дотриманням законодавства, норм, правил і стандартів з ядерної та радіаційної безпеки [6].

Держатомрегулювання визначає критерії, вимоги і умови щодо безпеки під час використання ядерної енергії, видає дозволи та ліцензії на проведення діяльності у цій сфері, активно співпрацює з Чорнобильською АЕС та іншими учасниками ліцензійного процесу для ефективного впровадження цього процесу для проектів, які виконуються на Чорнобильській АЕС та які фінансуються з РЯБ [4].

У 2009 р. Держатомрегулювання виступив одержувачем коштів Гранту № 007 відповідно до Угоди, яка була підписана в м. Києві 8 липня 2009 р. між ЄБРР, Кабінетом Міністрів України та Державним комітетом ядерного регулювання України [10].

В Угоді зазначено, що Держатомрегулювання планує витрати виключно на цілі Проекту ядерної безпеки, готує заявки на такі виплати та фінансову звітність. Комітет своєчасно інформує Банк про будь-які запропоновані зміни в характері чи рамках Проекту ядерної безпеки, а також про будь-які події чи умови, що можуть суттєво вплинути на його виконання. Представники ЄБРР мають

право перевіряти облікові документи й рахунки, які стосуються Проекту, а також робити аудиторську перевірку.

Надання Держатомрегулюванню гранту ЄБРР з Рахунку ядерної безпеки допоможе застосувати міжнародний досвід при здійсненні ліцензування діяльності по спорудженню СВЯП-2, досягти прийнятного рівня ядерної та радіаційної безпеки цього об'єкту, що сприятиме досягненню кінцевої мети — безпечного зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС.

Для мінімізації наслідків аварії та підвищення безпеки 4-го блока ЧАЕС міжнародною групою експертів Євросоюзу, України, Японії і США розроблений План здійснення заходів на об'єкті «Укриття» (SIP), який передбачає виконання робіт з перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечний. У червні 1997 р. цей глобальний проект схвалений Робочою групою з ядерної безпеки Великої сімки й Урядом України.

Для довідки:

Об'єкт «Укриття» був побудований протягом короткого часу за умов високих рівнів радіації. Проектування і будівництво об'єкта в стислі терміни призвело до недосконаlostі його конструкції, а також до відсутності повних даних про його стабільність. Основна небезпека, пов'язана з об'єктом «Укриття», — можливе руйнування будівельних конструкцій і викид радіоактивного пилу в навколишнє середовище.

Аварійне руйнування 4-го блока ЧАЕС призвело до утворення величезної кількості радіоактивних відходів у приміщеннях блока, на території станції та поблизу неї. Спорудження об'єкта «Укриття» з травня по листопад 1986 р. ізолювало пошкоджений реактор, призвело до зниження рівня радіації на об'єкті і запобігло подальшому розповсюдженню радіонуклідів у навколишнє середовище [1].

План здійснення заходів на об'єкті «Укриття» передбачав проведення стабілізації конструкцій існуючого саркофагу, будівництво нової захисної оболонки над «Укриттям» — нового безпечного конфайнмента, який повинен прослужити 100 років.

З метою збору коштів на реалізацію даного проекту Радою директорів ЄБРР було засновано Чорнобильський Фонд «Укриття» (ЧФУ). Будь-який член Банку та будь-яка зацікавлена країна може внести кошти до Фонду, відповідно до угоди про внески. Мінімальна первісна сума такої угоди складає 2,5 млн ЕКЮ [13].

Відповідно до «Правил про Чорнобильський фонд «Укриття» діяльність Фонду відбувається під керівництвом ЄБРР від імені і під наглядом Асамблеї Вкладників.

До основних функцій Асамблеї належать: визначення принципів напрямків діяльності та контроль за сплатою обіцяних внесків до Фонду. Крім того, вона щорічно розглядає дії щодо закупівлі по відношенню до контрактів, що фінансуються. На засіданнях Асамблеї представники держав ретельно аналізують виконання робіт і використання коштів, вивчають нагальні проблеми. Кожен вкладник має право бути представленим в Асамблеї та брати участь в її засіданнях, але за умови виконання своїх фінансових зобов'язань Уряд України має такі ж самі права представництва та участі за умови, що особливі українські ресурси, що доповнюють надання грантів, було узгоджено і Україна виконує свої зобов'язання. Вкладники, чії внески складають не менше половини сукупної суми всіх внесків, складають кворум на засіданнях Асамблеї.

Як уже було зазначено, керівництво фондом здійснює ЄБРР. Банк також залучає перспективних Донорів, виступає розпорядником коштів, контролює виконання чорнобильських проектів та звітує про використання коштів перед Асамблеєю донорів.

На сьогодні вкладниками Чорнобильського фонду «Укриття» та членами Асамблеї донорів є: Австрія, Бельгія, Канада, Данія, Європейське Співтовариство, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ірландія, Італія, Японія, Кувейт, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Польща, Росія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Україна, Великобританія, США. Зробили внески також Ісландія, Ізраїль, Корея, Португалія, Словацька Республіка та Словенія. У лютому 2009 року ЄБРР також став донором Фонду [15].

У лютому 1998 р. Верховна Рада України ратифікувала «Рамкову угоду між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку стосовно діяльності Чорнобильського Фонду «Укриття» в Україні (ЧФУ). Україна взяла на себе зобов'язання доповнювати надання грантів своїми ресурсами, в тому числі у вигляді майнових внесків на всіх етапах впровадження Плану заходів «Укриття» в розмірі 50 млн дол. США) [11].

Для обміну інформацією та обговорення діяльності ЧФУ Україна та Банк домовились сформувати Спільний Комітет, який складатиметься з уповноважених посадових осіб Уряду України, Реципієнта, АЯР, інших установ, що беруть участь у впрова-

дженні ПЗУ, та Банку. Спільний Комітет може запрошувати для участі в його роботі представників урядових та інших установ, залучених до вирішення питань, пов'язаних з виконанням Угоди.

Усі тендери проходять під жорстким контролем ЄБРР. Два рази на рік Банк і група управління проектом звітують перед Радою донорів, як використовуються кошти, чи витримано графік робіт [3].

План здійснення заходів на об'єкті «Укриття» (SIP) спрямовано на досягнення наступних цілей:

1. Зменшити вірогідність руйнування об'єкта «Укриття» шляхом стабілізації його конструкцій.

2. Зменшити наслідки аварії за умов руйнування об'єкта «Укриття».

3. Підвищити ядерну безпеку об'єкта «Укриття».

4. Підвищити безпеку персонала та навколишнього природного середовища.

5. Розробити довгострокову стратегію і обґрунтування перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему [1].

Зусилля світового наукового співтовариства і технологічного потенціалу різних країн для перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему об'єднує в собі Міжнародний Чорнобильський центр (МЧЦ), який було створено 26 квітня 1996 р. підписанням урядами США й України Меморандуму про взаєморозуміння щодо участі в діяльності Міжнародного Чорнобильського центру. У 1997 р. функціонування МЧЦ підтримала Великобританія, у 1999 р. до участі в його діяльності приєдналася Японія. У 2000 р. Меморандум про взаєморозуміння щодо участі в діяльності МЧЦ підписали Франція і Німеччина. У жовтні 1998 р. країни-учасниці підписали угоду про створення Ради учасників МЧЦ — органу, покликаного надавати Чорнобильському центру всебічну підтримку і допомогу [16].

Національним представником є Чорнобильський центр з проблем ядерної безпеки, радіоактивних відходів і радіоекології створений 26 квітня 1996 р. Указом Президента України. Основною метою діяльності Центру є підтримання розвитку міжнародних наукових досліджень з проблем ліквідації наслідків ядерних і радіаційних аварій, зняття ядерних об'єктів з експлуатації та екологічної реабілітації радіаційно забрудненого навколишнього середовища.

У роботі Центру беруть участь Міністерство палива та енергетики України, Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Міністерство освіти і науки України, Міністерство екології та природних ресурсів України, Міністерство охорони здоров'я України, Державний комітет ядерного регулювання України, Національна академія наук України та ін. [5].

Створення МЧЦ відкрило великі можливості для тісного співробітництва провідних світових науково-дослідних організацій, технологічних центрів і лабораторій у сфері вивчення наслідків ядерних і радіаційних аварій. Головною метою досліджень є розробка ефективних технологій та заходів щодо подолання наслідків таких аварій і попередження їх повторення в будь-якій країні світу.

Більшість уроків Чорнобиля як у сфері радіаційної безпеки, так і в проведенні довгострокових реабілітаційних заходів на постраждалих територіях можуть бути використані у майбутньому. У той же час наявний світовий досвід у сфері посткризового управління та реабілітації може стати корисним для вирішення проблем Чорнобиля сьогодні. Слід сприяти обміну досвідом як між постраждалими країнами, так і у світі в цілому [1].

Як вже зазначалося, Чорнобильська катастрофа дала поштовх для вдосконалення ядерної та радіаційної безпеки у всьому світі, стала могутнім стимулом для інтенсивного розвитку нового напрямку міжнародного співробітництва у сфері підвищення готовності до надзвичайних ситуацій і заходів щодо їх усунення.

Сьогодні пріоритетними завданнями такого співробітництва повинні бути:

1. Удосконалення договірно-правової бази з питань спільного попередження і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на двосторонній і багатосторонній основах.

2. Налагодження механізмів взаємодії зі структурами різних держав і міжнародних організацій, що відповідають за попередження і ліквідацію наслідків природних та техногенних катастроф.

3. Об'єднання наукових і технологічних можливостей держав.

4. Налагодження постійного обміну інформацією і досвідом з відповідних проблем.

5. Об'єднання фінансових ресурсів різних держав для подолання наслідків катастроф шляхом створення спеціального фонду.

У результаті аварії на ЧАЕС було отримано багато уроків і за умови належної уваги до них, ризик будь-яких імовірних аварій буде зведений до мінімуму, а їх наслідки — ефективно мінімізовані.

Література

1. Висновки та рекомендації Міжнародної конференції «Двадцять років Чорнобильської катастрофи. Погляд у майбутнє» // Вісник НАН України. — 2007. — № 4.
2. Барановська Н.П. Україна-Чорнобиль-Світ. Чорнобильська проблема у міжнародному вимірі. 1986—1999. — К., 1999. — С. 400.
3. Інтерв'ю міністра МНС України Володимира Шандри // Известия в Украине. — 23.04.2009.
4. Указ Президента України «Про державне регулювання ядерної та радіаційної безпеки» від 05.12.2000 № 1303/2000 // Урядовий кур'єр. — 2000. — № 233.
5. Указ Президента України «Про утворення Чорнобильського центру з проблем ядерної безпеки, радіоактивних відходів та радіоекології» від 26.04.1996 № 300/96 // Урядовий кур'єр. 30.04.1996.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2006 р. № 1830 «Про затвердження Положення про Державний комітет ядерного регулювання України» // Урядовий кур'єр. — 24.01.2007. — № 13.
7. Угода з МАГАТЕ про проведення міжнародних наукових досліджень наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції в науковому центрі «Прип'ять» від 21.09.1990 // Зібрання чинних міжнародних договорів України. — 1990. — № 1. — С. 100.
8. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і Урядами країн «Великої сімки» та Комісією Європейського Співтовариства щодо закриття Чорнобильської АЕС від 20.12.1995 // Офіційний вісник України. — 2006. — № 36. — С. 248.
9. Угода про грант (Проект ядерної безпеки Чорнобильської АЕС) між Європейським банком реконструкції та розвитку як Розпорядником коштів, наданих згідно з Грантом з Рахунка ядерної безпеки, Урядом України та Чорнобильською атомною електростанцією від 12.11.1996 // Офіційний вісник України. — 2009. — № 90. — С. 96.
10. Угода про грант (Проект ядерної безпеки Чорнобильської АЕС) між Європейським банком реконструкції та розвитку (як Розпорядником коштів Гранта з Рахунка ядерної безпеки), Кабінетом Міністрів України та Державним комітетом ядерного регулювання України (як Одержувачем) від 08.07.2009 // Офіційний вісник України. — 2010. — № 6. — С. 14.

11. Рамкова угода між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку стосовно діяльності Чорнобильського Фонду «Укриття» в Україні від 20.11.1997 // Офіційний вісник України. — 2006. — № 21. — С. 171.

12. Політика та правила закупівель товарів і послуг Європейського банку реконструкції та розвитку 2000 р. // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

13. Правила про Чорнобильський фонд «Укриття» Європейського банку з реконструкції та розвитку від 06.11.1997 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

14. Офіційний веб-сайт Чорнобильської АЕС // <http://www.chnpp.gov.ua/>.

15. Офіційний веб-сайт Європейського банку реконструкції та розвитку // <http://www.ebrd.com>.

16. Офіційний веб-сайт Чорнобильського центру з проблем ядерної безпеки, радіоактивних відходів і радіоекології // www.chornobyl.net.

Стаття надійшла до редакції 13.05.10